

Bijlage

Invloed van een Nationaal Landschap

Invloed van Nationaal Landschap Winterswijk op de bedrijfsvoering van de
landbouw

Marco te Brummelstroete

Groningen/Winterswijk, november 2009

Inhoud Bijlage

I Landbouw- en landschapsbeleid	III
I.1 Europees beleid	III
I.1.1 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid	III
I.1.2 Nitraatrichtlijn	IV
I.1.3 Kaderrichtlijn Water	IV
I.1.4 Vogel- en Habitatrichtlijnen	IV
I.1.5 Houtskoolschets	V
I.2 Nederlands beleid	V
I.2.1 WILG	VI
I.2.2 Nota Ruimte	VI
I.2.3 Agenda Vitaal Platteland	VI
I.2.4 Reconstructiewet	VII
I.2.5 Wet Milieubeheer	VII
I.2.6 Natuurbeschermingswet.....	VIII
I.2.7 Programma Beheer	VIII
I.2.8 Bergboerenregeling.....	IX
I.3 Literatuur.....	X
II Vragenlijst enquête	XI

I Landbouw- en landschapsbeleid

Het beleid dat van invloed is op de landbouw en het landschap bestaat uit verschillende wetten, richtlijnen en verdragen, in deze bijlage zullen de reeds in hoofdstuk één beschreven regelgeving iets uitgebreider worden behandeld.

I.1 Europees beleid

I.1.1 Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

Het landbouwbeleid van de Europese Unie (EU) is het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Dit beleid is ontstaan in 1959 om voor een redelijke levensstandaard voor de boeren te zorgen en om consumenten te voorzien van voedsel met een goede kwaliteit en voor een eerlijke prijs. Voor de Europese landbouwsector en voor de gehele economie is het altijd belangrijk geweest, in de 'Houtskoolschets Europees landbouwbeleid 2020' (2008) zegt het kabinet over het GLB: "het is GLB is één van de dragende elementen geweest van de Europese samenwerking en economische ontwikkeling tot op heden en zal dat ook in de toekomst moeten zijn" Wel moeten er aanpassingen aan het GLB gedaan worden volgens kabinet (LNV, 2008). Met deze veranderingen is reeds in 2003 begonnen, want tot 2003 was het GLB vooral gericht op inkomens- en marktbeleid. In de loop van de tijd zijn allerlei maatregelen genomen op dit gebied. Voorbeelden hiervan zijn invoerheffingen op landbouwproducten, de invoering van de melkquota en de directe inkomenssteun. In 2003 is het GLB ingrijpend veranderd, de directe inkomenssteun is losgekoppeld van de productie. Tot 2003 kregen boeren meer steun als ze meer produceerden, nu krijgen ze een toeslag die gericht is op het inkomen in plaats van op de productie. Wel moet er voldaan worden aan eisen op het gebied van landbouw, milieu en landschapsbeheer, als hier niet aan wordt voldaan worden krijgt een boer minder steun. Dit wordt de cross compliance genoemd. Door deze ontkoppeling kan er flexibeler gewerkt worden omdat boeren niet meer verplicht zijn om gewassen te verbouwen of dieren te houden waaraan premies zijn verbonden (LNV, 2006a).

Naast deze wijziging in het inkomens- en marktbeleid is er in 2003 het plattelandsbeleid gestart. Dit beleid, het plattelandsontwikkelingsprogramma, heeft als doel een duurzame ontwikkeling van het platteland (LNV, 2009a). Het plattelandsontwikkelingsprogramma voor de periode 2007-2013 worden de maatregelen op vier doelstellingen gericht:

1. vergroting van het concurrentievermogen van de landbouw,
2. verbetering van het milieu en het landschap,
3. verbetering van de leefbaarheid op het platteland,
4. plattelandsontwikkeling door lokale actiegroepen (de Bont e.a., 2007).

Het landschap krijgt in het vernieuwde GLB dus veel meer aandacht dan in jaren voor 2003, dit heeft ook gevolgen voor het beleid in de lidstaten van de EU.

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid is sinds de start (eind jaren vijftig, begin jaren zestig van de 20^e eeuw) regelmatig iets aangepast en werd in 2008 opnieuw eens goed bekeken, dit wordt de health check genoemd, en opnieuw zal het beleid worden aangepast, vooral op het gebied van het inkomens- en marktbeleid (LTO, 2007).

Naast het GBL zijn er nog diverse andere Europese wetten/richtlijnen en verdragen die allemaal invloed hebben op de landbouw en het landschap. Enkele belangrijke hiervan zijn de Nitraatrichtlijn, de Kaderrichtlijn Water en de Vogel- en Habitatrichtlijnen.

I.1.2 Nitraatrichtlijn

In de Nitraatrichtlijn zijn de maximaal toegestane hoeveelheden stikstof en fosfaat, die aan een gewas gegeven mogen worden, opgenomen (De Bont e.a., 2007). De belangrijkste punten die in de Nitraatrichtlijn voorkomen zijn:

- normen voor de hoeveelheid te gebruiken stikstof en fosfaat uit dierlijke mest en kunstmest,
- voorschriften voor de manier van het gebruik van de mest en de tijd van het jaar waarin het gebruikt mag worden,
- verschillende dierenrechten die grenzen stellen aan het aantal dieren om een mestoverschot te voorkomen,
- regels waarmee de aan- en afvoer van mest wordt geregeld (LNV, 2009b).

Elke vier jaar moet er door de lidstaten een actieprogramma worden opgesteld, hierin worden maatregelen beschreven die de hoeveelheid nitraat aan het grond- en oppervlaktewater terug moeten dringen. In 2010 start het vierde programma voor de periode tot 2013 (LNV, 2009c).

Met deze Nitraatlijn en de daaruit volgende nationale maatregelen moet worden voorkomen dat er teveel aan stikstof en fosfaat aan het grond- en oppervlaktewater wordt toegevoegd. Ook heeft de Kaderrichtlijn Water invloed op de kwaliteit van het water in Europa.

I.1.3 Kaderrichtlijn Water

De Kaderrichtlijn Water schrijft voor aan welke eisen de waterkwaliteit het Europese water in 2015 moet voldoen, of zoals de in de Kaderrichtlijn staat beschreven: “Het doel van deze richtlijn is de vaststelling van een kader voor de bescherming van landoppervlaktewater, overgangswater, kustwateren en grondwater” (EU, 2000). De Kaderrichtlijn gaat uit van de grote Europese rivieren. Europa wordt opgedeeld in een aantal stroomgebieden en in zo’n stroomgebied vallen vaak meerdere lidstaten, die samen moeten werken om de waterkwaliteit te beschermen. Nederland behoort tot de stroomgebieden Eems, Rijn, Schelde en Maas en moet dus samenwerken met onder andere Duitsland en België (Hidding en van der Vlist, 2003). De landbouw is van grote invloed op de toestand van het water, zo was de landbouw in 2005 verantwoordelijk voor 50% van het fosfaat in het water. In 1985 was dit maar 13%, door het verkleinen van de emissies van de industrie en van rioolwaterzuiveringsinstallaties is de bijdrage van de landbouw zoveel groter geworden. De Nederlandse regering investeert veel in innovatie om ook de emissie van de landbouwsector te verkleinen, voor de periode 2008-2012 is er €75 miljoen geïnvesteerd (LNV, 2009c).

I.1.4 Vogel- en Habitatrichtlijnen

Tenslotte geven de Vogel- en Habitatrichtlijnen aan welke soorten en natuurgebieden beschermd moeten worden door de lidstaten van de EU, ze zijn geselecteerd vanwege het voorkomen van soorten en habitattypen die vanuit Europees oogpunt bescherming nodig hebben. De Vogelrichtlijn heeft betrekking op het in stand houden en reguleren van alle in Europa in het wild levende vogelsoorten en op de leefgebieden van deze vogels.

De Habitatrichtlijn heeft als doel de biologische diversiteit te beschermen door kaders op te zetten die de instandhouding van wilde flora en fauna en habitats van algemeen belang regelen.

Deze twee richtlijnen samen vormen Natura-2000 gebieden, dit is een Europees Ecologisch netwerk van gebieden met een bijzondere biologische diversiteit en het vormt ongeveer

11,6% van het grondgebied van de EU. In Nederland zijn er 162 Natura-2000 gebieden aangewezen. De lidstaten van de EU zullen in deze gebieden alle maatregelen nemen om achteruitgang tegen te gaan en de kwaliteit te behouden, de EU zal eventueel mee betalen aan deze maatregelen (De Bont e.a., 2007; EU, 1992; LNV, 2006a; VROM e.a., 2006).

I.1.5 Houtskoolschets

Het kabinet heeft in 2008 een visie op het Europese Landbouwbeleid gegeven, ook wordt in deze visie aangegeven wat Nederland kan doen om aan dit beleid te voldoen. Deze visie in de 'Houtskoolschets' beschreven. De belangrijkste visie van het kabinet is dat: "het toekomstig Europees Landbouwbeleid in dienst moet staan van versterking van de concurrentiekracht en marktorientatie van de agrarische sector, die duurzaam en veilig produceert en die tevens maatschappelijke waarden levert die niet via de markt beloond worden". Met maatschappelijke waarden wordt bijvoorbeeld milieu, natuur en landschap bedoelt. De landbouw in waardevolle gebieden, zoals Nationale Landschappen, zal meer aan deze waarden gekoppeld moeten worden en de boeren zullen hiervoor dan een vergoeding moeten krijgen. Maar ook zal de marktorientatie van de landbouwsector gestimuleerd moeten worden. Tussen meer marktorientatie en duurzaam werken ontstaat alleen wel een spanning. Om ze goedkoop te produceren willen bedrijven zo efficiënt mogelijk werken en vindt er steeds meer schaalvergroting plaats, wat gevolgen heeft voor het landschap. In de Houtskoolschets geeft het kabinet dan ook aan dat er een "evenwicht gevonden moet worden tussen economische, ecologische en sociale ontwikkeling" (LNV, 2008). Dit komt ook terug in de Agenda Vitaal Platteland uit 2006, deze Agenda wordt hieronder beschreven bij het Nederlandse beleid.

Maar niet alleen op nationaal niveau moet er beleid worden gemaakt. Op Europees niveau moeten de kaders voor het beleid gesteld blijven worden, want bijvoorbeeld op het gebied van landschap en milieu kunnen grensoverschrijdende problemen ontstaan, waar internationaal beleid voor moet worden gemaakt. Eén van de pijlers waar Europa zich volgens het kabinet in de Houtskoolschets op moet richten is ook landschap en natuur, naast voedselzekerheid en kwaliteit, dierenwelzijn en milieu. Omdat de landbouw voor een groot deel bepalend is voor het landschap, zal een beter beloningssysteem opgezet moeten worden voor door de landbouw aangeboden 'groen/blauwe' diensten. In de Houtskoolschets wordt dit omschreven als: "actieve individuele prestaties die uitstijgen boven die welke van iedere ondernemer met agrarische activiteiten wordt verlangd". Groene diensten zijn bijvoorbeeld maatregelen voor de verbetering van de milieukwaliteit en agrarisch natuurbeheer, blauwe diensten kan het aanbieden van gebieden voor waterberging zijn. Het kabinet vindt dat een deel van de verminderde inkomenssteun hiervoor benut zou moeten worden, vanwege de grensoverschrijdende gevallen moet er één Europees beloningstelsel worden opgezet (LNV, 2008).

I.2 Nederlands beleid

Het Nederlandse beleid dat is gericht op de landbouw en het landschap bestaat uit een aantal wetten en nota's, waarvan de WILG, de Nota Ruimte, de Agenda Vitaal Platteland, de Reconstructiewet, de Wet Milieubeheer, de Natuurbeschermingswet en het Programma Beheer behandeld zullen worden in deze paragraaf.

I.2.1 WILG

De Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG), ingevoerd in 2007, is de opvolger van de Landinrichtingswet uit 1985 en de WILG zorgt ervoor dat procedures op het gebied van planvorming en uitvoering veel eenvoudiger zijn geworden, herverkaveling is een voorbeeld van zo'n vereenvoudiging. Verder vormt de WILG de basis voor het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). De WILG is een bundeling van planning, programmering en uitvoering van het rijksbeleid voor het landelijk gebied. De uitvoering van deze bundeling is in handen van de provincies in samenwerking met gemeentes, waterschappen en andere partijen. Het rijk stelt alleen rijksdoelen, deze doelen worden in overleg met de provincie vastgelegd in Meerjarenplannen (MJP's). Hierin worden heel duidelijk, concreet toetsbare, doelen vastgelegd (bijvoorbeeld aantal hectare nieuwe natuur) en het budget, in de vorm van het ILG wordt voor zeven jaar vastgesteld.

Het Investeringsbudget Landelijk Gebied is een geïntegreerd budget van allerlei verschillende regelingen en financieringsinstrumenten. Dit zorgt ervoor dat er maar één subsidiepot meer is, in plaats van allerlei verschillende subsidiestromen die verschillende ministeries hadden voor de ontwikkeling van het landelijk gebied. (Vitaal Platteland, 2009; Voogd, 2006). Het Meerjarenprogramma Agenda Vitaal Platteland is de basis van het rijk voor de overeenkomsten met de provincies. Deze Agenda Vitaal Platteland is tegelijk met de Nota Ruimte opgesteld en deze twee nota's zullen hieronder kort behandeld worden.

I.2.2 Nota Ruimte

Het doel van de Nota Ruimte is om een duurzame en vitale landbouw sector te creëren, de afname van het aantal agrarische bedrijven en achteruitgang van de leefbaarheid in sommige gebieden en de klimaatverandering zijn ontwikkelingen die een invloed hebben op het ruimtegebruik en de ontwikkeling van het landschap. Bij de omschakeling naar een vitale duurzame landbouw zijn onder andere de hiervoor genoemde Europese Nitraatrichtlijn en Kaderrichtlijn Water zeer belangrijk. Met de Nota Ruimte wil het kabinet zorgen dat er een duurzaam en vitaal platteland ontstaat, dit zal moeten door "duidelijke randvoorwaarden te stellen en ruimtelijke ontwikkelingen in de richting van duurzame productie te faciliteren", verder is er een grote uitvoerende rol voor de provincie (VROM e.a., 2006). Om de doelen te bereiken is er naast de Nota Ruimte de Agenda Vitaal Platteland opgesteld.

I.2.3 Agenda Vitaal Platteland

Tegelijk met de Nota Ruimte (in 2006) is dus ook de Agenda Vitaal Platteland (AVP) opgesteld. De Nota Ruimte richt zich op het ruimtelijke plattelandsbeleid, de AVP is daarnaast een integrale visie die richt zich op een aantal andere aspecten van het platteland (economische, ecologische, sociaal-culturele). De AVP bestaat uit een visiedeel en een meerjarenprogramma, op dit moment is al het tweede meerjarenprogramma, voor 2007-2013, in werking (MJP2). De vier doelstellingen uit het plattelandontwikkelingsplan van de EU zijn in het AVP verwerkt, de vergroting van het concurrentievermogen van de landbouw wordt genoemd door in te gaan op de plattelandseconomie. De bureaucratie voor ondernemerschap zal minder moeten worden, hierdoor zullen er meer mogelijkheden zijn voor plattelandsondernemers. Het AVP geeft aan dat: "de overheid zich vooral richt op het faciliteren van de transitie naar een duurzame landbouw en het geven van ruimte aan ondernemerschap". Een duurzame landbouw zou bereikt kunnen worden door het opzetten van groene diensten, dit zijn bijvoorbeeld natuur- en landschapsbeheer.

Met meer ruimte geven aan ondernemerschap wordt bedoeld dat het makkelijker moet worden om niet-agrarische activiteiten te starten zoals zorg- en recreatievoorzieningen en boerderijwinkels.

Verder is er in de AVP aandacht voor de verbetering van het milieu en het landschap doordat internationale richtlijnen omgezet zullen worden naar nationaal beleid, er wordt ingegaan op de leefbaarheid op het platteland. Een belangrijk punt uit het de AVP is dat de ontwikkeling zo decentraal mogelijk plaats vindt en dus de provincies en gemeentes een steeds grotere rol krijgen. Dit is zo omdat geen enkel gebied in Nederland precies hetzelfde is en ze allemaal andere problemen of juist kansen hebben. Het rijk blijft de nationale doelen formuleren, onder meer aan de hand van internationale (vooral Europese) richtlijnen, en zal een meer faciliterende rol aannemen bij de plattelandsontwikkeling (LNV, 2006a).

Het hiervoor genoemde meerjarenprogramma 2007-2013 (MJP2) is een onderdeel van de Agenda Vitaal Platteland en in het MJP2 wordt het beleid uit de Nota Ruimte en het AVP uitgewerkt, het is leidend voor de programmering en de uitvoering. Wel ligt de regie bij de provincies, voor een gebiedsgerichte aanpak van het rijksbeleid, het rijk toetst vervolgens op het resultaat (LNV, 2006b).

I.2.4 Reconstructiewet

Een andere wet die, al eerder (2002), is opgesteld om onder andere de kwaliteit van het landschap te verbeteren is de 'Reconstructiewet Concentratiegebieden' ofwel de Reconstructiewet. Het ministerie van LNV (2003) noemt de Reconstructiewet ook wel een 'speciale Landinrichtingswet' die de gebieden zowel feitelijk als juridisch moet veranderen. Met feitelijk worden ingrepen in de omgeving bedoeld en met juridische veranderingen worden gaat het bijvoorbeeld om herverkavelingen, veranderingen van eigendoms- en gebruiksrechten. Deze wet geldt alleen niet voor heel Nederland, maar alleen voor het zuidoosten, namelijk de provincies Noord-Brabant, Gelderland, Limburg, Overijssel en Utrecht. Aangezien de Reconstructiewet ook van invloed is op een aantal Nationale Landschappen, zal die ook kort worden behandeld. De wet is opgesteld vanwege de varkenspest in 1997, maar omdat de veehouderij veranderd is sinds die tijd, is het doel van de Reconstructiewet ook meer dan alleen het verbeteren van de ruimtelijk structuur voor de landbouw om risico's van dierziektes, door de grote dichtheid van het vee, te verminderen. Er zijn twee andere doelen bijgekomen, namelijk het verbeteren van de kwaliteit van de natuur en het landschap en de verbetering van het milieu en het water. Bij de reconstructie van een gebied moet vooraf een reconstructieplan worden opgesteld, dit plan moet onder andere de begrenzing van het gebied, de huidige toestand en de indeling van landbouwontwikkelings-, verwevings- en extensiveringsgebieden bevatten. Sowieso moeten verder de maatregelen en voorzieningen die worden toegepast om de negatieve invloed van de intensieve veehouderij op het landschap en de natuur tegen te gaan worden beschreven, er wordt dan ook een milieueffectrapport opgesteld bij het reconstructieplan. Deze kwetsbare natuur- en bosgebieden, natuurontwikkelingsgebieden, de ecologische hoofdstructuur en andere bijzondere of gevoelige gebieden kunnen ook worden opgenomen in het reconstructieplan (LNV, 2003).

I.2.5 Wet Milieubeheer

Op Europees niveau zijn al de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn behandeld als het om beleid gaat dat te maken heeft met het milieu, deze richtlijnen komen in Nederland terug in de Wet Milieubeheer. Deze wet is in 1993 ontstaan en is een milieukaderwet, die

ook gaat over vergunningverlening van andere milieuwetten. Ook is de milieueffect-rapportage opgenomen in de wet, hierin worden effecten in beschreven die een toekomstige activiteit op het milieu zal hebben. De wet milieubeheer is dus erg belangrijk bij het verkrijgen van bijvoorbeeld vergunning voor uitbreiding van agrarische bedrijven. Voor de landbouw zijn dan de emissienormen voor ammoniak, die in de Wet Milieubeheer voorkomen, één van de belangrijkste normen waarop een eventuele uitbreiding wordt getoetst in de mer-procedure. Als de ammoniakemissie te hoog is kan eventuele uitbreiding van een bedrijf niet doorgaan. Rond de meest kwetsbare natuurgebieden zijn de regels nog strenger en worden mogelijkheden voor intensieve veehouderij nog meer beperkt (Provincie Gelderland, 2005; Voogd, 2006).

I.2.6 Natuurbeschermingswet

Op deze gevoelige gebieden is de Natuurbeschermingswet ook van toepassing, het kan de reconstructiewet zelfs tegenwerken. Het reconstructieplan kan gebieden aanwijzen als reconstructiegebied, terwijl op dat gebied de Natuurbeschermingswet van toepassing is. De Natuurbeschermingswet dateert van 1967 en is opgesteld om natuurgebieden en soorten te beschermen. Door allerlei internationale ontwikkelingen, zoals het ontstaan van de Vogel- en Habitatrichtlijn, moest de wet vernieuwd worden. Dit gebeurde in 1998 en opnieuw in 2005. Vanaf dat moment zijn de Vogel- en Habitatrichtlijn erin verwerkt en richt de Natuurbeschermingswet zich vooral op de Natura-2000 gebieden, maar verder ook op beschermde natuurmonumenten en wetlands. Een belangrijke functie van de wet is om te bepalen of projecten, die wellicht een gevaar vormen voor het gebied, een vergunning krijgen of niet (Voogd, 2006). In februari 2009 is de wet opnieuw aangepast, het is de bedoeling dat de wet in de praktijk beter gaat werken en de wet moet beter aansluiten op de Vogel- en Habitatrichtlijn (LNV, 2009d).

In het natuurbeleid komt ook de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) voor, dit is een netwerk van natuurgebieden met bijzondere planten en dieren, ook de Vogel- en Habitatrichtlijnen zijn een onderdeel van de EHS. Het netwerk moet voorkomen dat deze bijzondere planten en dieren die in geïsoleerde gebieden leven niet uit zullen sterven. De aparte natuurgebieden worden met de realisatie van de EHS met elkaar verbonden, waar dat mogelijk is, door bijvoorbeeld ecoducten. De EHS moet in 2018 gereed zijn (Voogd, 2006).

I.2.7 Programma Beheer

Het Programma Beheer bestaat uit maatregelen en subsidies voor het beheer en van bossen, natuur en landschap. Het bestaat uit een subsidieregeling voor gebieden met een blijvende natuurbestemming, de Provinciale Subsidieregeling Natuurbeheer 2000 (PSN), de PSN is bedoeld voor het beheer van deze gebieden en voor het veranderen van landbouwgrond in natuurgebied. Er wordt bijgedragen in de kosten van het beheer en er de waardedaling van landbouwgrond wordt gecompenseerd bij de omvorming naar natuur.

Voor gebieden die de landbouwfunctie behouden is er de Provinciale Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer 2000 (PSAN). Boeren en particulieren kunnen subsidie krijgen voor de instandhouding van natuurwaarden op landbouwgronden, beheer en onderhoud van landschapselementen en aanleg en beheer van tijdelijk bos. Hierdoor moeten weidevogels of speciale plantensoorten een kans krijgen. Er zijn beheerpakketten hiervoor opgesteld, zo is er het beheerspakket 'Bomenrij' met hierin de definitie en voorwaarden voor het in stand houden van houtwallen en dergelijke (DLG, 2005; Natuurbeheer, 2009).

Op 1 januari 2010 gaat een nieuw stelsel voor natuur- en landschapsbeheer in, dit moet de bureaucratie verminderen en zorgen voor een verlaging van de kosten. In plaats van de beheerspakketten uit het Programma Beheer is de Index Natuur & Landschap ontwikkeld. De Index komt in plaats van de huidige natuurdoeltypen, de Programma Beheerspakketten en de gehanteerde typologieën van de verschillende beheerders en integreert de habitattypen van Natura-2000. Volgens Collignon “heeft men met de Index beter inzicht in de ontwikkeling van de natuur- en landschapskwaliteit. Daarmee wordt het doel van het natuur- en landschapsbeheer, het behoud en de verbetering van de kwaliteit, beter gediend” (Collignon, 2009).

I.2.8 Bergboerenregeling

Zoals hiervoor al naar voren is gekomen, is een subsidieregeling die boeren in een Nationaal Landschap meer mogelijkheden zal kunnen bieden de Bergboerenregeling. Omdat deze regeling door de boeren zelf wordt genoemd als een mogelijke toekomstige ontwikkeling, zal deze subsidieregeling hieronder beschreven worden.

In Nederland is dit de naam voor het Europese probleemgebiedenbeleid, dit beleid is ontstaan in 1975 en is bedoeld om landbouwgrond te blijven gebruiken en tegelijkertijd duurzame landbouwsystemen in stand te houden. Dit gebeurt door middel van een compensatie voor de belemmeringen van natuurlijke handicaps, het kleinschalige zandlandschap dat in Winterswijk voorkomt is een voorbeeld van één van de vijf soorten probleemgebieden die in Nederland zijn voorkomen. Als een boer in aanmerking wil komen voor de Bergboerenregeling moet er wel meegegaan worden aan de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN), zie hoofdstuk 1 en bijlage 1. Nederland is het enige land in de EU dat een combinatie van passief (Bergboerenregeling) en actief beheer (SAN) heeft ingesteld. Nederland heeft slechts 10% van het landbouwooppervlak aangewezen als probleemgebied, dit is erg weinig in vergelijking met de rest van Europa, bij de meeste landen is het percentage meer dan 40% (Terluin, 2008). Ook Nationaal Landschap Winterswijk is niet helemaal aangewezen als probleemgebied en er komt dus maar een deel van de boeren in aanmerking voor de bergboeren regeling. Wel is de stichting Waardevol Cultuurlandschap (WCL) Winterswijk bezig om voor 2015 de Bergboerenregeling voor heel Winterswijk binnen te halen. Dit is één van de middelen die de stichting WCL wil inzetten om een duurzame en concurrerende landbouw te bereiken, zo staat dat te lezen op de website van de stichting WCL (wclwinterswijk, 2009).

I.3 Literatuur

- Collignon F., 2009, *Nieuw subsidiestelsel natuur- en landschapsbeheer*, Magazine Provincies, nummer 2, februari 2009
- De Bont C.J.A.M., C. van Bruchem, J.F.M. Helming, H. Leneman, R.A.M. Schrijver, 2007, *Schaalvergroting en in de Nederlandse landbouw in relatie tot natuur en landschap*, WOT-rapporten 36, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen
- DLG, 2005, *Informatiebulletin Programma Beheer; Nieuwsbericht van DLG-CE - Team Regelingen/Natuur*, Dienst Landelijk Gebied, Utrecht
- EU, 1992, *Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna*, Publicatieblad Nr. L 206 van 22/07/1992 blz. 0007 – 0050, Brussel
- EU, 2000, *Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid*, Publicatieblad Nr. L 327 van 22/12/2000 blz. 0001 – 0073, Brussel
- Hidding M. en M. van der Vlist, 2003, *Ruimte en water: planningsopgaven voor een rode delta*, Sdu uitgevers, Den Haag
- LNV, 2003, *De Reconstructiewet: Reconstructie en ruimtelijke ordening in de praktijk*, ministerie van LNV, Den Haag
- LNV, 2006a, *Agenda voor een Vitaal Platteland: Visie - Inspelen op veranderingen*, ministeries van LNV, VROM en V&W, Den Haag
- LNV, 2006b, *Agenda voor een Vitaal Platteland: Meerjarenprogramma Vitaal Platteland 2007-2013*, ministerie van LNV, Den Haag
- LNV, 2008, *Houtskoolschets Europees landbouwbeleid 2020*, ministerie van LNV, Den Haag
- LNV, 2009a, *Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB)*, artikel op de website van het ministerie van LNV, www.minlnv.nl
- LNV, 2009b, *Mest en milieu*, artikel op de website van het ministerie van LNV, www.minlnv.nl
- LNV, 2009c, *Vierde Nederlandse Actieprogramma betreffende de Nitraatrichtlijn (2010-2013)*, ministerie van LNV, Den Haag
- LNV, 2009d, *Betere werking Natuurbeschermingswet 1998*, artikel van 02-02-2009 op de website van Ministerie van LNV, www.minlnv.nl
- LTO, 2007, *Visie LTO Nederland op Europees landbouw- en plattelandsbeleid na 2013*, LTO Nederland, Den Haag
- Natuurbeheer, 2009, *Programma Beheer*, artikel op de website van Unie van Bosgroepen (dagelijks beheer), het Bosschap en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, www.natuurbeheer.nu
- Provincie Gelderland, 2005, *Grond voor verandering; Reconstructieplan Achterhoek en Liemers*, Provincie Gelderland, Arnhem
- Terluin I., 2008, *De bergboerenregeling in Nederland*, Landbouw Economisch Instituut, Den Haag
- Vitaal Platteland, 2009, website Vitaal Platteland, www.vitaalplatteland.nu
- Voogd H., 2006, *Facetten van de planologie*, Kluwer uitgeverij, Alphen aan den Rijn
- VROM, LNV, V&W en EZ, 2006, *Nota Ruimte: Ruimte voor ontwikkeling; deel 4*, Ministeries van VROM, LNV, V&W en EZ, Den Haag

II Vragenlijst enquête

1. Wat voor type bedrijf heeft u?

- Melkveehouderij
- Varkensboerderij
- Akkerbouwbedrijf
- gemengd bedrijf
- anders, namelijk:

2. Wat is de totale bedrijfsomvang van uw bedrijf?

..... hectare

veebezetting (die u ongeveer houdt):

• melkrundvee	stuks	zeugen	stuks
• vr. jongvee	stuks	vleesvarkens	stuks
• overig rundvee	stuks	overig	stuks

totaal NGE

(indien u dit weet, NGE staat voor Nederlandse Grootte-eenheid. Het is een maat om de bedrijfsomvang van een agrarisch bedrijf weer te geven en wordt berekend aan de hand van onder andere de veebezetting en het aantal hectare grondbezit)

3. Wat is uw leeftijd?

4. Heeft u een opvolger?

- Ja
- Nee

5. In hoeverre zijn de volgende uitspraken op uw bedrijfsvoering van toepassing?

(1= volstrekt niet van toepassing, 2= niet van toepassing, 3 = enigszins van toepassing, 4 = helemaal van toepassing. Omcirkel wat voor u het meest van toepassing is).

a. Ik probeer de kosten zo laag mogelijk te houden en gebruik veel eigen middelen en koop zo weinig mogelijk aan. In de nieuwe technologie investeer ik niet veel, ik koop dan liever tweedehands machines. Mijn bedrijf is wat kleinschaliger en extensief. De bedrijfsomvang hoeft niet vergroot te worden om een goed inkomen te halen, zolang de kosten maar laag gehouden worden.

1 2 3 4

b. Ik haal mijn inkomen uit meerdere agrarische activiteiten, bijvoorbeeld melk- en vleesproductie of meerdere veehouderijtakken. Ook aan de landbouw gerelateerde bezigheden, zoals recreatie, levert een deel van mijn inkomen. Ik richt me niet op de markt en investeer niet snel in de nieuwste technologie. Het vergroten van de bedrijfsomvang heeft voor mij geen prioriteit.

1 2 3 4

- c. Ik ben een echte dierenliefhebber en richt me op het fokken van dieren, een 'mooi' dier is voor mij erg belangrijk. Doordat ik elk dier veel aandacht geef en veel tijd besteed aan het fijnreguleren van het productieproces is mijn bedrijfsvoering wat intensiever, wel is het bedrijf iets kleinschaliger.

1 2 3 4

- d. Voor mij is het belangrijkste om binnen de beschikbare tijd een zo groot mogelijk volume te produceren, ik haal mijn inkomen dan ook uit de massa. Het werk moet dus zo efficiënt mogelijk gedaan worden, dit wil ik bereiken door veel nieuwe technologie en machines te gebruiken. Mijn bedrijf is grootschalig, maar vanwege de bewerkelijkheid dankzij de nieuwste technologie is de bedrijfsvoering minder intensief geworden.

1 2 3 4

- e. Ik investeer veel in mijn bedrijf en richt me op een doorgaande groei van de bedrijfsomvang, bijvoorbeeld door veel grond aan te kopen. Het bedrijf wordt zoveel mogelijk afgestemd op de laatste marktontwikkelingen en er wordt veel geïnvesteerd in nieuwe technologie. De productie-intensiteit is hoog en mijn bedrijf is grootschalig.

1 2 3 4

- f. Ik richt me zoveel mogelijk op een overzichtelijke bedrijfsvoering en probeer de bedrijfsvoering zo goed mogelijk uit te kienen. Er wordt gezocht naar een aanvaardbare verhouding tussen de beschikbare arbeidsinzet en de productie-omvang, niet de productie maar het inkomen is doorslaggevend. Af en toe doe ik grote aankopen en investeringen in het bedrijf.

1 2 3 4

- g. Ik ben mijn bedrijf aan het afbouwen, ik ben gestopt of ik haal mijn inkomen uit een andere baan en heb nu alleen voor de hobby een aantal dieren of wat grond waarop ik nog wat verbouw.

1 2 3 4

6. Volgt u de laatst beleidsontwikkelingen op het gebied van de landbouw in relatie tot het landschap?

- Ja
- Een beetje
- Nee

7. Heeft u de laatste jaren uw bedrijfsvoering moeten aanpassen als gevolg van de wet- en regelgeving op het gebied van landschappelijke kleinschaligheid en reliëf zoals die voorkomen in een Waardevol Cultuurlandschap en Nationaal Landschap?

(bij Ja zijn er meer antwoorden mogelijk)

- Nee
- Ja, ik word door de kleinschaligheid en het reliëf beperkt in mijn bedrijfsvoering
- Ja, ik heb mijn bedrijfsvoering kunnen verbreden met activiteiten zoals recreatie, zorg en dergelijke
- Ja, anders, namelijk:

.....

.....

.....

8. Hoe denkt u uw bedrijfsvoering in de toekomst te ontwikkelen?

(meer antwoorden mogelijk)

- Op de bestaande wijze doorgaan
- Intensiveren
- Ik wil de schaal van mijn bedrijf vergroten
- Er moet een andere mix van agrarische activiteiten ontwikkeld worden
- Er zullen andere inkomstenbronnen gezocht moeten worden (verbreding)
- Verplaatsing van het bedrijf (in Nederland of naar het buitenland)
- Beëindiging van het bedrijf
- Anders, namelijk:

.....

.....

.....

9. Stelling:

De toekomst van mijn bedrijf ligt in het belonen van landschaponderhoud.

(1= volstrekt niet mee eens, 2= niet mee eens, 3 = mee eens, 4 = helemaal mee eens.

Omcirkel wat voor u van toepassing is)

1 2 3 4

10. Hoe ziet u de toekomstperspectieven voor uw bedrijf?

- Goed
- Matig
- Slecht

11. Wat doet u aan verbreding?

- Niets
- Agrarisch natuurbeheer
- Recreatie
- Zorg
- Energieproductie
- Verkoop aan huis
- Anders namelijk:

12. Levert dit een goede aanvulling op naast het primaire inkomen?

- Ja
- Nee

13. Wordt u in het ontwikkelen van uw verbredingsactiviteit(en) beperkt?

- Ja
- Nee (ga naar vraag 15)

14. Zo Ja, wat zijn deze beperkingen dan?

.....

.....

.....

.....

15. Heeft u nog opmerkingen over het onderwerp van deze enquête?

.....

.....

.....

.....